

h (Josip Horvat?): PREGLED U POTSVIJEST SLAVENSKIH NARODA

RASPRAVA DR. IVE PILARA O DUALIZMU U VJERI STARIH SLAVENA
I O NJEGOVOJ PODRIJETLU I ZNAČENJU

Duhovna veza slavenskih naroda sa starom Perzijom. — Govor starih
poganskih svetišta. — Uzroci glorifikacije seljaštva kod Slavena.
Proučavanje mitologije ima i svoje praktično značenje

Zagreb, 11. V.

Kad moderni čovjek, prožet načelima suvremene stvarnosti začuje da je riječ o staroj mitologiji, moguće će slegnuti ramenima, moguće će se čak prezirno nasmiješiti i dobaciti: »Kakvog smisla ima u današnje kruto praktično vrijeme baviti se starim bajkama; vijek tehnike, egzaktnih znanosti kakve može imati koristi od takvih mudrolija?« Istina, korist od takvih istraživanja ne će se neposredno ispoljiti u porastu ničijega bankovnog tekućeg računa, ali uza sve to bavljenje drevnim prehistorijskim bajkama, pored znanstvenog dobitka otkrića istine, pruža čak i praktičnu korist, koja doduše nije u prvi mah vidljiva, ali koja ipak postoji kao snažan faktor života narodne zajednice. Rezultati nauke na tom području dobro će doći i državniku i socijalnom radniku, upravniku i privredniku, političkom radniku i umjetniku, jer nam ta najnovija otkrića pružaju uvid u do sad nepoznate, samo naslućene kutiće duše našega narodnog kolektiva, otkrivaju tajne sile, koje danas djeluju, koje zato treba upoznati, o kojima treba voditi računa. One se ispoljavaju i u dnevnom praktičnom životu, tvoreći redovno zagonetne čvorove, koje radi neznanja smatramo zaprekom progresu, a koji ispravno shvaćeni ne znače nazadak, već naprotiv uporište narodne psihe u njezinom razvitku. Upoznati u tančine psihologiju naroda preduvjet je uspjeha u svakom javnom nastojanju, a najnoviji znanstveni obreti, o kojima će ovdje biti riječ, pružaju nam siguran putokaz za upoznavanje tih sila.

*

Dr. Ivo Pilar, poznati zagrebački sociolog, pisac nekoliko važnih djela naročito s područja povijesti sociologije Hrvata i Južnih Slavena uopće, objelodanio je u posljednjem svesku »Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena«, što ga izdaje Strossmayerova Akademija opsežnu raspravu »O dualizmu u vjeri starih Slovjena i o njegovom podrijetlu i značenju«, predmetu, koji je posljednjega stoljeća u znanstvenom svijetu stekao veliku važnost, a koji je predmet baš zaslugom dra Pilara izdignut iz područja više manje zanimljivih historijskih hipoteza u aktuelnu arenu praktične sociologije. Polazeći s gledišta da je svaka religija prvenstveno socijalni faktor, odražaj društvenih prilika i naziranja, dr. Pilar skrenuo je stoljetno istraživanje bajoslovlja slavenskog na aktuelno, životno područje.

Cijeli niz učenjaka slavenskih, njemačkih i francuskih bavio se u prošlom vijeku sa slavenskom mitologijom. Niederle, Louis Léger, Brückner, Šafaržik, Grimm, ruski učenjak Hilferding, pa naš Rački i Natko Nodilo prvi su zakoraknuli u razvaline labirinta slavenske mitologije. I manje više svi ti učenjaci, koji su se po naravi stvari morali poglavito ograničiti na sakupljanje materijala, intuitivno su se dirnuli bitnosti religije starih Slavena — njihovog vjerskog dvojstva, dualizma, nazreli sasvim nejasno vezu, koja spaja staru slavensku vjeru s drevnim kultima Istoka, naročito Perzije. Ali sve to bijahu manje više hipoteze, za koje nije bilo uporišta znanstvenih dokaza, hipoteze, koje su se raspravljale tek u uskom krugu učenjaka. Profana povijest — tako smo još mi učili u školama — nastojala je identificirati slavensku mitologiju s onom Grka i Rimljana. Perun, Svetovid bijaše samo slavenski naziv za helenskoga Zeusa. Lada bijaše slavenska Afrodita, staro svetište na Rujani tumačilo se kao neku slavensku Olimpiju. Duh, bitnost slavenske prareligije time je praktički otpao, a mitologija slavenska postala je arheološkom teorijom, koja više nema nikakve veze s današnjim Slavenima.

Moderna znanost međutim je to sve korigirala, i kao čudesnim štapićem otkrila neslućene vidike. Sile, koje su prije dvije hiljade godina formirale vjersku koncepciju starih Slavena, prigušene istina, još uvijek leže u potsvijesti slavenskih naroda, naročito onih koji ne izgubiše izvjesne veze s primitivnošću, leže kao nesvjesna baština duha i krvi stotina naraštaja, još i danas mučke pokrećući narodni kolektiv.

*

Interesantno je, da su do otkrića duha stare slavenske religije paralelno, ne znajući jedan za drugoga, istodobno došla dva učenjaka: praški sveučilišni profesor Peisker i dr. Pilar, a nije bez značaja da su i prof. Peisker i dr. Pilar po svojoj dominantnoj sklonosti socijalni historici. Njihova sociološka naobrazba omogućila im je da izvedu djelo, pred kojim je u prošlom stoljeću zastala cijela plejada najeminentnijih učenjaka slavistike, iznašavši konkretne dokaze za staru hipotezu o dualizmu slavenske prareligije, dokazavši njezinu organsku vezu s Iranom, s naukom Zoroastrovom. Veliko poznavanje topografije slavenskih zemalja, filologija i etnografija bijahu im u njihovom radu dragocjena pomagala.

Oplodjenje slavenske duše sa Zoroastrovom naukom uslijedilo je u slavenskoj pradomovini, današnjoj Rusiji. Geografsko susjedstvo Rusije i Irana, daleka jezična srodnost čine tu hipotezu više nego vjerojatnom. Odatle, iz svoje pradomovine, poniješe slavenska plemena na svoja lutanja Europom izgradjeni religiozni sistem, koji su u novim postojbinama samo primjenjivali na novo stanje. Kršćanstvo, s kojim su u brzo došli u doticaj, brisalo je i razaralo sve elemente stare vjere, ali pojedino iverje sačuvalo se u imenima mjesta, narodnim običajima, u prurušavanju poganskih principa u kršćansko ruho. To preostalo iverje materijal je na kojemu su učenjaci rekonstruirali davno propali svijet duše.

Zoroasterski dualizam, dvojstvo božanske sile pregnantno se kristalizira u vjeri starih Slavena. Svetovid ili Perun, Bijeli Bog bijaše princip svega dobra; Iranci ga slavili, prinostili mu žrtve na visokim gorama, palili mu krijesove, pozdravljali ga u sunčanom disku mladoga dana; princip Zla bijaše Crni Bog, nosilac prokletstva, personifikacija tamnih sila životnih. Zlo i dobro, svijetlo i tmina, kao u svemiru, kao u ži-

votu, nastupaju u staroj slavenskoj religiji uporedo. I svetišta tih dviju poganskih sila uvijek su zajedno, izgradjena su po stalnoj shemi; njihove tragove današnji dan još nalazimo čak i u onim krajevima gdje se slavenske manjine davno utopile u germanskom moru. Imena principa Dobra i Zla, Svijetla i Tmine sačuvala se u imenima rijeka i gora. Po tim shemama starih slavenskih poganskih svetišta učenjaci uspješno rekonstruirali točan put slavenske migracije, otkrili njihove vjekovne pozicije. Ta svetišta su isključivo dualistička: većinom su to brda i humovi, od kojih je jedan posvećen bogu svijetlosti i dobra, te stoji na lijevoj strani vode, a drugi je posvećen bogu tame i zla vodi na desnoj strani. Od svetišta ostaše samo imena i pozicije, koje su neminovno svagdje iste i u njemačkom Pomorju, i u Bosni, u Hrvatskoj i Dalmaciji. Ime boga dobra redovno se sačuvalo u novoj formi. Kršćanstvo, korjeneći slavensko poganstvo, da nadbije boga Svetovida supstituiralo ga obično s kršćanskim svecem Sv. Vidom. Gdje to nije išlo, njegovu se ulogu pridalo Sv. Ivanu ili Sv. Iliji, svecima koji svojim imenom još i danas prikrivaju davne poganske izvore. »Ivanjski krijesovi« baština su staroslavenskog kulta svijetlosti, sunca i ognja. Ali kao talog kulta boga tame još i danas je kanda ostala uzrečica, koja se čuje u našem narodu: »Treba više put i vragu svijećicu užgati«. Princip zla, bog tame u perzijskom jeziku zvao se »daeva« (deva). Njegovo svetište, nasuprot onome bogu svijetla predstavljala je obično kakva mračna klisura, špilja ili kamenje. Stari Slaveni držeci se zoroastrovskog vjerovanja znali su značenje riječi »deva«, ali primivši kršćanstvo, tokom vijekova izgubiše tu svijest i značenje se njezino stalo vezati na domaću slavensku riječ »deva«, »diva«, »djeva«. Odatle mnoga imena za gore, hridine i pećine »Djevin skok«, »Djevina klisura«, »Devina«, »Divin«. I frapantno je da se ti nazivi nalaze uvijek u neposrednom susjedstvu lingvističkih ostanaka, koji označuju drevno svetište boga svijetla.

Predaleko bi nas zavelo, kad bismo potanko ovdje slijedili interesantna otkrića prof. Peiskera i dr. Pilara u tom pravcu. Dr. Pilar sam je u našim krajevima pronašao neko tridesetak mjesta, koja se imenski poklapaju sa shemom starih zoroasterskih svetišta. Dr. Pilar u svojem djelu navodi i nekoliko drugih momenata koji čudesno ulaze potvrđujući novu tu teoriju o zoroasterskom prazvoru vjere starih Slavena.

Staroslavenski kult boga Sunca još i danas živi naročito u Bosni gdje su ga Bogumili za kratko razdoblje srednjega vijeka obnovili. Kod seljaka na Vlašić planini kod Travnika u Bosni još i danas nije običaj u jutro se prekrstiti ili izmoliti očenaš, nego se kod izlaska sunca okrenu prema istoku, rašire ruke i govore: »Pomozi nam žarko sunce i sveta nedjelja!« Franjevci su od vjeka ustajali protiv toga nekršćanskog običaja, ali ga do danas ne iskorjeniše.

Sveta životinja zoroasterske staroslavenske religije bijaše konj. Bijelci bijahu životinje Svetovidu, vranici Crnoboga. Ti su sveti konji služili napose za gatanje i proricanje budućnosti. Bogoslužje starih Slavena vršilo se većinom na vrhuncima brda, ili ako su bila u ravnici, na umjetno načinjenim humcima, nalik mogilama, pa su prema tome i vodili svete konje na ta mjesta. Kasnije, kad je staroslavenski kult zamro, sačuvala se samo uspomena, da su se na ona mjesta vodili konji, i tako su ta konjska imena ostala na tim mjestima, najčešće brdima, gorama i planinama. Dr. Pilar iznosi za to nekoliko interesantnih primjera iz nomenklature naših gora. Najinteresantnije je pak da se taj kult s konjima sačuvao u izvjesnoj formi u neposrednoj blizini Zagreba, u okolici Veleševa kod Orle, gdje je kraj Save dr. Pilar otkrio tragove slavenske mitologije. Na Sv. Tri Kralja tamo se sabiru konji iz cijele okolice, svečano okićeni, a u grivu im zapletu voštanice. Tri puta povorka objaši crkvicu, nakon čega svećenik blagoslovi konje. Taj prastari običaj opisao je August Šenoa umjetničkim perom u svojoj poznatoj noveli »Mladi Gospodin«.

*

Zoroastrovska nauka pretočena u slavensku mitologiju formirala je slavensku dušu, odredila socijalnu strukturu i sklonosti Slavena. Tu je najvažnija pointa cijelog otkrića. Zoroasterov nauk religija je seljaka. On ističe seljaštvo kao ideal pravednoga života.

Seljak zemljoradnik je pravednik, dijete Boga Svijetla, suprotstavljen opakom nomadu razbojniku. Tu je sadržana i socijalna strana stare slavenske religije — religije seljaka ratara. I staroslavenski kult konja u vezi je s time. Zaratustra imao je na umu usavršiti i organizirati seljake protiv pljačkaških pohoda okonjenih nomada. Da seljak u boju bude dorastao okonjenom nomadu, mora je i sam biti konjanik. I tu je religijski kult konja trebao nadoknaditi ono što socijalni položaj seljaka sam nije donosio. »Prihvativši Zoroastrovu vjeru — kako veli dr. Pilar — Slovjeni su primili i nauk da je poljodjeljački život jedini bogougodan i dobar. I tako Slovjeni postadoše ono pleme, koje je u prvim stoljećima poslije Krista poput bršljanovih hvoja prekrilo velik dio Europe...«

Još stara vjera ucijepila je slavenskom čovjeku u dušu ljubav za rodno tlo, za zemlju crnicu, koja se vječno oplodjuje i obnavlja pod dodiranjem Sunca, dajući sreću i zadovoljstvo. Religija to bijaše mira, i pacifistička struktura značaja slavenskih naroda odatle crpe svoje izvore, tu je formiran slavenski nazor na svijet, koji manje više nepromijenjen ostaje kroz tisućljeća kao živa latentna sila. Kako pjesnik vidovito reče prije učenjaka:

»Što davno bijaše i sada je u nama!«

(Jutarnji list, Zagreb, 20/1931., br. 6922, 3.)

D. Kostić: I NAŠIM PRECIMA TAKO JE GOVORIO ZARATUSTRA

Po Pajsker-Pilarovim istraživanjima, iranski dualizam je osnova prethrišćanskoj veri starih Slovena

U posljednjoj svesci zagrebačkog Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slovena (knj. XXVIII, sv. 1, za 1931 g.) objavio je *Dr Ivo Pilar* vrlo interesantnu i značajnu studiju o pitanju i vrlo interesantnom i vrlo značajnom, naime »O dualizmu o vjeri starih Slovjena i o njegovu podrijetlu i značenju.« O pitanju tom istom održao je zimus i prof. V. Čajkanović na Narodnom Univerzitetu beogradskom vrlo zanimljivo predavanje. Obojici je dao povoda praški prof. Jan Pajsker¹ raspravom svojom, štampanom g. 1928 u zagrebačkom časopisu Starohrvatska Prosvjeta pod imenom: »Koje su vjere bili stari Slovjeni prije krštenja?«

U toj raspravi Pajsker dolazi do zaključka: da je vera starih Slovena pre krštenja bila mnogoboška i dualistička, t.j. vera u dvojaka božanstva: *dobra i zla*. Dakle, slična veri Iranaca, poznatoj pod imenom *učenja Zaratustre*, koji je upravo tu primitivnu iransku dualističku veru literarno formulisao u Zendavesti, onako kao što je Mojsije starojevrejsku u Petoknjižju ili Hesiod jelinsku u Teogoniji i t. d. Dalje, ta sličnost između dualističke vere praslovenske i iranske nije slučajna, te je među njima upravo nešto više neko sličnost spoljašnja, jedno srodstvo unutrašnje, uzročno. Prasloveni su naime mnogobošku dualističku veru *primili neposredno od Iranaca*, s kojima su, mimo ostale evropske Indojevropljane, i u bližem jezikovnom srodstvu, jer čine s njima i azijskim Indojevropljanima jednu (»satem«) jezikovnu grupu; a s njima su, i po položaju u indojevropskoj i široj pradomovini, morali biti u neposrednom susedstvu. Svojom tezom prof. Pajsker je upravo samo oživeo u slavistici već ranije poznatu istu tezu, koju su naročito zastupali Čeh Hanuš i Rus Giljferding², donekle i Čeh Šafarik³ i Slovenac Krek, koji su je napustili uglavnom pod uticajem strane, nemačke i francuske nauke, koja je poricala i postojanje toga dualizma i vezu njegovu s iranskim, a doveli ga i van oličenja u poznijem bogomilstvu, u vezu sa hrišćanskim manihejstvom i drugim sličnim jeresima. Danas, glavni predstavnici slavistike, koji se bave i pitanjima o prethrišćanskoj veri slovenskoj, Čeh L. Niderle⁴ i Poljak A. Brikner⁵, ili potpuno odbacuju dualizam u vezi starih Slovena ili ga ograničuju samo na

¹ Peisker (op. prir.)

² Hilferding (op. prir.)

³ Šafarik (op. prir.)

⁴ Niederle (op. prir.)

⁵ Brückner (op. prir.)